

Poradnik

Wysłuchanie dziecka

r. pr. Jolanta Skrobowska

WYŚLUCHANIE DZIECKA

– po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z dnia 28 lipca 2023 r.¹

I. Geneza

Instytucja **wysłuchania dziecka** powstała jako odpowiedź na rosnącą świadomość społeczną, co do konieczności poszanowania głosu dziecka w istotnych sprawach odnoszących się do jego osoby. Odzwierciedlała jednocześnie zmiany zachodzące w obszarze podejścia władzy do prawa najmłodszych do samostanowienia i wypowiedania się.

Do Kodeksu postępowania cywilnego regulacja ta została wprowadzona ustawą z dnia 6 listopada 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 220, poz. 1431). Uzasadnienie projektu tej ustawy wskazywało, że istnieje silna potrzeba należytego odzwierciedlenia postulatu skierowanego do organu podejmującego decyzję w sprawie obowiązków rodzicielskich oraz zapoznania się ze stanowiskiem dziecka.

Wraz z kolejnymi zmianami w obszarach zarówno społecznym, jak i prawnym konieczne stało się doprecyzowanie wymagań dotyczących wysłuchania dzieci. Obowiązujące przepisy

---

¹ Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 1606).

zdawkowo bowiem odnosiły się do czynności wysłuchania, a sama regulacja okazała się być w praktyce zbyt ogólna. Wynikiem nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego dokonanej ustawą z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 1606) jest regulacja szczegółowo opisująca przebieg wysłuchania małoletniego. Niniejsze opracowanie odnosi się właśnie do niej.

II. Istota regulacji

Wysłuchanie dziecka jest niesformalizowaną rozmową z nim, która ma na celu zagwarantowanie dziecku prawa do swobodnego wyrażania swoich poglądów i oczekiwań w sprawach, które go dotyczą. Ustalenie i uwzględnienie zdania dziecka stanowi podstawę do podejmowania rozstrzygnięć w jego najlepszym interesie, zgodnych z dobrem dziecka.

Sprawy, w których należy dziecko wysłuchać, dotyczą w szczególności:

- władzy rodzicielskiej,
- kontaktów z dzieckiem,
- rozvodu/separacji rodziców,
- umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub placówce opiekuńczo-wychowawczej,
- orzeczenia bądź rozwiązania przysposobienia,
- innych spraw w obszarze dobrostanu dziecka (tzw. sprawy dotyczące istotnych spraw małoletniego).

Wysłuchanie dziecka powinno zmierzać do poznania zdania dziecka, a nie do uzyskania materiału dowodowego w sprawie. Wysłuchanie dziecka nie jest dowodem.

Błędem jest formułowanie wniosku dowodowego dotyczącego wysłuchania dziecka z tezą dowodową, obejmującą fakty mające znaczenie dla sprawy.

Błędem jest również formułowanie przez pełnomocników pytań do dziecka w trakcie wysłuchania.

Pełnomocnik może:

- formułować wnioski co do sposobu przeprowadzenia wysłuchania (np. dotyczące miejsca czynności czy obecności psychologa);
- zwracać uwagę sędziemu na konieczność poruszenia podczas wysłuchania pewnych istotnych kwestii.

Sędzia nie jest jednak w żaden sposób związany postulatami i wnioskami pełnomocnika.

III. Wysłuchanie w praktyce

Art. 216¹ [Wysłuchanie dziecka]²

§ 1. Sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Jeżeli przed sądem dziecko odmawia udziału w wysłuchaniu, sąd odstępuje od tej czynności.

§ 2. Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia.

§ 3. Wysłuchanie dziecka może nastąpić tylko raz w toku postępowania, chyba że dobro dziecka wymaga ponownego przeprowadzenia tej czynności lub potrzebę ponownego wysłuchania zgłasza dziecko. Ponowne wysłuchanie dziecka przeprowadza ten sam sąd, chyba że jest to niemożliwe lub stoi temu na przeszkodzie dobro dziecka.

§ 4. Jeżeli sąd odstąpił od wysłuchania dziecka, najpóźniej przed zakończeniem postępowania, wskazuje w protokole posiedzenia lub rozprawy, z jakich przyczyn czynność ta nie została przeprowadzona.

W pierwszej kolejności sąd powinien mieć na uwadze charakter danej sprawy i to, w jakim zakresie ma ona wpływ na dziecko.

Wysłuchanie będzie możliwe, o ile stan umysłowy dziecka, stan jego zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwalają.

---

² Omawiane przepisy dotyczące wysłuchania dziecka znajdują się w ustawie – Kodeks postępowania cywilnego (art. 216¹ KPC).

Kryteria określone w art. 2161 § 1 Kpc powinny być rozumiane szeroko. Stan umysłowy będzie odnosił się tak do sfery poznawczej, jak i emocjonalnej oraz psychicznej czy społecznej, podobnie jak związany z nim stopień dojrzałości dziecka. Stan zdrowia dotyczył będzie zdrowia fizycznego i psychicznego, chorób przewlekłych, mających wpływ na funkcjonowanie, jak i chorób krótkotrwałych.

Wiedzę o dziecku sąd powinien czerpać przede wszystkim z akt sprawy, w tym z opinii dotyczących dziecka, np. psychologicznych, szkolnych, z dokumentów dotyczących stanu zdrowotnego dziecka wydanych w trakcie leczenia. Cennym i głównym źródłem wiedzy o dziecku będą także jego opiekunowie, których zdanie sąd powinien mieć na względzie. Istotne jest także doświadczenie życiowe sądu, którym powinien się kierować w ocenie predyspozycji dziecka do wystuchania.

Sąd nie jest związany negatywną opinią rodziców co do wystuchania ich dziecka, ale powinien mieć ją na uwadze, podejmując decyzję o tym, czy czynność powinna zostać przeprowadzona.

Negatywna ocena poczyniona przez sąd w obszarze ww. kryteriów dotyczących dziecka powinna przemawiać za odstąpieniem od czynności wystuchania.

Nie można przystąpić do wystuchania dziecka, jeśli ono samo nie wyraża na to zgody. Zgodę dziecko może cofnąć i w każdej chwili przerwać toczące się już wystuchanie.

Sędzia nie powinien nakłaniać dziecka do wystuchania czy do jego kontynuowania.

Czynności wystuchania nie można zastąpić innymi środkami, np. badaniem przeprowadzonym przez biegłych OZSS, psychologa czy wywiadem kuratora.

Niedopuszczalne jest wystuchanie dziecka w drodze pisemnej, zdalnej czy nawet w drodze pomocy sądowej.

Wystuchanie dziecka może nastąpić tylko raz w toku postępowania, choć mogą się zdarzyć wyjątkowe sytuacje, gdy sąd będzie musiał ponownie wysłuchać dziecko. Takie kolejne wystuchanie powinno być przeprowadzone przez ten sam sąd, chyba że jest to niemożliwe bądź sprzeciwia się temu dobro dziecka.

Sąd nie powinien rezygnować z wystuchania, powołując się na zasadę szybkości postępowania.

Zasadą jest wysłuchanie dziecka, a odstępstwo od niej jest wyjątkiem, który może mieć miejsce jedynie z uwagi na dobro dziecka, którym kieruje się sąd. Powyższe wynikać powinno z zasady dobra dziecka, którą kieruje się sąd. Sąd odstępując od wysłuchania, powinien podać powód, dla którego zrezygnował z tej czynności.

Sąd najpóźniej przed zakończeniem postępowania powinien wskazać w protokole, dlaczego nie przeprowadził czynności wysłuchania. Uzasadnienie orzeczenia również powinno zawierać wyjaśnienie zaniechania przez sąd tej czynności.

Art. 216² [Wysłuchanie dziecka]

§ 1. Wysłuchanie dziecka następuje na posiedzeniu niejawnym, które odbywa się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub, jeżeli dobro dziecka tego wymaga, poza jego siedzibą.

§ 2. W wysłuchaniu dziecka, oprócz sędziego, może brać udział wyłącznie biegły psycholog, jeżeli z uwagi na stan zdrowia, rozwój umysłowy lub wiek dziecka niezbędne jest zapewnienie mu pomocy psychologicznej podczas wysłuchania, lub zachodzi konieczność udzielenia pomocy sędziemu w zakresie rozpoznania potrzeb dziecka podczas wysłuchania.

§ 3. Z przebiegu wysłuchania dziecka sporządza się notatkę urzędową. Przebiegu wysłuchania dziecka nie utrwała się za pomocą urządzenia rejestrującego dźwięk albo obraz i dźwięk.

§ 4. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, sposób przygotowania i przeprowadzenia wysłuchania dziecka oraz warunki, jakim mają odpowiadać pomieszczenia przeznaczone do przeprowadzania takich wysłuchań, mając na względzie konieczność zapewnienia swobody wypowiedzi i poczucia bezpieczeństwa wysłuchiwanym dzieci.

Zadaniem sądu jest takie zorganizowanie wysłuchania, by dziecko miało zapewnioną swobodę wypowiedzi.

- Sąd ma obowiązek dostosować sposób wysłuchania do wieku i dojrzałości dziecka.
- Wysłuchanie powinno odbyć się poza rozprawą, a także w innym terminie.

- Sąd na tym etapie także powinien brać pod uwagę stan fizyczny i psychiczny dziecka – w razie potrzeby dostosować termin czynności do sytuacji.
- Zasadne jest, by wysłuchanie dziecka miało miejsce w toku postępowania (a nie na jego początku czy na końcu), z uwagi na fakt, że należy je odnieść do poczynionych przez sąd ustaleń (wyjaśnień stron, zeznań świadków, zgromadzonych dowodów). Także dopiero w trakcie postępowania możliwe będzie ustalenie predyspozycji dziecka do wysłuchania oraz niezbędnego zakresu czynności wysłuchania.

Wysłuchanie dziecka przeważnie prowadzone jest na terenie sądu, choć czynność ta może zostać – ze względu na dobro dziecka – przeprowadzona w innym miejscu. W zależności od sytuacji można sobie wyobrazić, że będzie to szpital albo instytucja, w której dziecko długotrwale przebywa. Może to być także instytucja udzielająca wsparcia dzieciom. W tym zakresie pełnomocnik może wnioskować co do przeprowadzenia wysłuchania poza sądem – mając jednak na względzie, że sąd określając miejsce wysłuchania dziecka, musi mieć na uwadze warunki, w jakich ta czynność miała być prowadzona.

- Miejsce, w którym przeprowadzone ma zostać wysłuchanie dziecka, powinno być dostosowane do warunków osobistych tego dziecka – zapewnić mu możliwość skupienia, dyskrecję i poczucie bezpieczeństwa.
- Wysłuchanie nie powinno być utrwalane, nie może być także wysłuchiwanie w czasie rzeczywistym przez inne osoby nieobecne bezpośrednio w czasie wysłuchania.
- Wysłuchanie nie powinno być protokołowane.
- Spotkanie z dzieckiem odbywa się „w cztery oczy”, a oprócz sędziego może w nim uczestniczyć jedynie psycholog (nie powinny być obecne inne osoby, takie jak np. psychiatra, protokolant, pełnomocnicy stron, strona, prokurator).
- Dziecko powinno zostać wysłuchane bez obecności rodziców oraz opiekunów.
- Sędzia wysłuchujący dziecka, rozmawia z nim bez stroju urzędowego.

Sposób komunikacji z dzieckiem powinien zostać dostosowany do jego wieku i dojrzałości.

- Nie ma wytycznych dotyczących sposobu rozmowy z małoletnim, jednak w tym zakresie należy mieć na uwadze, że wysłuchanie nie jest przesłuchaniem, a jako

niesformalizowana rozmowa powinno mieć luźny charakter i jak najmniej stresować dziecko. Powinno być także prowadzone językiem zrozumiałym dla dziecka.

- Należy unikać pytań bezpośrednich – dotyczących rozstrzygnięcia sprawy. Dziecko nie powinno być obciążane informacją o jakimkolwiek wpływie rozmowy na decyzję sądu.
- Dziecko powinno wiedzieć, z kim rozmawia, ma prawo do zadawania pytań, powinno także wiedzieć, jaki jest powód spotkania oraz czego może się spodziewać w jego trakcie.
- Sędzia powinien dostosować przebieg spotkania do możliwości dziecka, dbać o komfort rozmówcy – tak psychiczny, jak i fizyczny, a w razie potrzeby dać dziecku przestrzeń na przerwę.

Wysłuchanie dziecka nie służy uzyskaniu informacji przez strony. Z tego powodu sąd nie przedstawia im przebiegu wysłuchania, a jedynie swoje wnioski.

Z wysłuchania sporządza się notatkę, która nie zawiera szczegółów na temat pytań i odpowiedzi dziecka. Ma ona bardzo ogólny charakter, co służyć ma ochronie dziecka przed ewentualnymi negatywnymi skutkami ze strony osób uwikłanych w sprawę. Notatka nie powinna być udostępniana stronom.

Wadą powyższego rozwiązania jest brak możliwości kontroli czynności wysłuchania przez strony oraz sąd drugiej instancji. Podmioty te nie mają także możliwości oceny stanowiska dziecka. Jest to problematyczne, jeśli wziąć pod uwagę fakt, że sąd rozstrzygnie sprawę, uwzględniając zdanie i rozsądne życzenie dziecka (co do którego wypowiedzi w szczegółach w tej sytuacji nie sposób się odnieść).

Najważniejsze zasady wysłuchania dziecka:

- **DOBROWOLNOŚĆ:** dziecko nie może być zmuszane do udziału w wysłuchaniu;
- **ODPOWIEDNI WIEK I DOJRZAŁOŚĆ:** dziecko musi być w stanie zrozumieć sens wysłuchania i formułować swoje myśli;
- **POUFNOŚĆ:** wysłuchanie odbywa się na posiedzeniu niejawnym;

- **BEZSTRONNOŚĆ:** sąd ma obowiązek zapewnić dziecku bezstronne i przyjazne środowisko;
- **JEDNORAZOWOŚĆ:** co do zasady dziecko jest wysłuchiwane tylko raz w toku postępowania, chyba że dobro dziecka wymaga ponownego wysłuchania.

Zgodnie z art. 576 § 3 k.p.c. te same zasady wysłuchania w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka obowiązują w postępowaniu nieprocesowym.

IV. Uwagi poza ustawą

Z pewnością głos dziecka powinien mieć znaczenie dla sądu – nie jest to jednak głos z założenia rozstrzygający sprawę, a więc decydujący o sposobie jej zakończenia. To sąd na podstawie całokształtu okoliczności wydaje orzeczenie, które uwzględniać powinno przede wszystkim dobro dziecka (czego oceny dokonuje sąd, a nie dziecko).

Wadą czynności wysłuchania jest to, że w wielu przypadkach dziecko może, nawet mimo dojrzałości, mieć postawę na tyle zmanipulowaną, że wyrażając pogląd na sytuację, faktycznie prezentuje opinię zaindukowaną mu przez najbliższe otoczenie. Często dziecko nie jest w stanie wyrazić swojej woli autonomicznie z uwagi na brak obiektywizmu i sposób myślenia, który się kształtuje i zmienia się na dojrzały oraz doświadczony dopiero z wiekiem. To, co w danej chwili wydaje się dziecku właściwe, będzie przez niego oceniane zupełnie inaczej w chwili, gdy już jako dorosły człowiek zdystansuje się do sytuacji.

Trzeba także zauważyć, że sędziowie mogą nie być w stanie w ciągu kilkudziesięciu minut rozmowy z dzieckiem wyłapać na ile wyrażone zdanie jest jego własnym poglądem na sytuację i jak wygląda jego faktyczne położenie.

Aby zminimalizować stres związany z niewiedzą i niepewnością, sąd powinien informować strony o zasadach dotyczących wysłuchania dziecka. Powszechne wyobrażenia o wysłuchaniu małoletniego często nie pokrywają się bowiem z rzeczywistością. Ta rozbieżność może budzić w rodzicach lęk o emocjonalne bezpieczeństwo dziecka, a u dziecka prowadzić do wycofania i niechęci do mówienia o sobie czy bliskich.

Profesjonalny pełnomocnik dba o to, by reprezentowana strona rozumiała, na czym polega wysłuchanie dziecka. Aktywnie przeciwdziała próbom manipulacji ze strony rodziców, uświadamiając im, że sędzia jest w stanie je rozpoznać, co może negatywnie wpłynąć na rozstrzygnięcie sprawy. Pełnomocnik pamięta, że dobro dziecka jest najważniejsze i kieruje się nim w swoich działaniach, nawet jeśli koliduje to z interesami reprezentowanej strony.